

ادبیات کودک

مروری بر تاریخچه ادبیات کودک و نوجوان در غرب

ترجمه: رسول غفارزادگان

این مقاله
ترجمه‌ای است از کتاب
Children Britanica
1990-1991

در بخش قبل رویکرد اخلاقی به ادبیات کودکان و نوجوانان در قرن نوزدهم را بررسی کردیم و دریافتیم که با خلق «آلیس در سرزمین عجایب» توسط لوئیس کارول سیر آفرینش داستان‌هایی که تنها برای سرگرمی کودکان نوشته می‌شدند آغاز شد. اینک قسمت دوم مقاله را مرور می‌کنیم.

ادبیات کودک در امریکای شمالی

کودکان امریکای شمالی و کانادا اکثر کتاب‌هایی را که برای کودکان دیگر کشورهای هم‌زبانان چاپ شده، می‌خوانند. از سال ۱۶۸۵، یعنی بعد از اینکه ناشرین بوستون شروع به چاپ کتاب کردند، کودکان امریکایی توانستند کتاب‌های تازه انگلستان جدید را بخوانند. «هدیه‌ای نو برای کودکان» از اولین کتاب‌هایی بود که در امریکا چاپ شد. این کتاب برای مدارس یا کلیساها نوشته نشده بود. اوایل قرن نوزدهم از کتاب‌های پتر پارلی استقبال وسیعی به عمل آمد و در همان زمان کتاب‌های معروف «ریپسون وینکل» و «افسانه گرسنه خواب‌آلود» توسط واشنگتن ایروینگ نوشته شد. هاریت پیچر استو «کلیه عمو تام» را برای بزرگسالان نوشت. این کتاب سالهاست که توسط نوجوانان و جوانان خوانده می‌شود.

«عمو برموس» هم توسط ژونل کاندلر هاریس نوشته شد و «ماجراهای تام‌سایر» و «هاکلبری فین» را مارك تواین نوشت.

در سال ۱۸۷۲ سوزان کولبج «کردار کتی» را به چاپ رساند و در سال ۱۸۹۸ «زنان کوچک» توسط لویزا ام. آلکوت نوشته شد.

اوایل قرن بیستم بود که کودکان امریکایی نخستین بار مطالبی درباره «دورتی» در کتاب «جادوگر عجیب» خواندند که توسط ال فرانک بام نوشته شده بود. ماری مهز دوچ نویسنده مشهور دیگری بود که در سال ۱۸۶۵ «هانس برینکر یا سیلور اسکات» را نوشت. کمی بعد ماری مهز دوچ مجله «سنت نیکولاس» را منتشر کرد. این مجله احتمالاً بهترین نشریه‌ای است که تاکنون برای کودکان چاپ شده است. و هنوز هم ارزش خوانده شدن را دارد.

رودیارد کیپلینگ، تئودور روزولت رئیس‌جمهور امریکا و هیلر بلوک برای «سنت نیکولاس» مطلب می‌نوشتند.

همچنین در کانادا داستان‌هایی درباره جانوران نوشته شد. اولین نمونه آن «جانوران وحشی‌ای که من می‌شناسم» نام داشت که در سال ۱۸۹۸ توسط اریک تامسون نوشته شده است.

کتاب «سفر باونکردنی» (۱۹۶۰) شرح سفر طولانی دو سگ و یک گربه در اونتاریو است. داستان‌هایی که در مورد مدارس و زندگی روزانه نوشته می‌شدند، نیز مانند جاهای دیگر در کانادا طرفداران زیادی داشت. کتاب «روزهای باشکوه مدرسه» نوشته چارلز و. گوردن و «بزه‌های کاشتنی دنی» نوشته نلی مک کلانگ زندگی افراد جوان کانادا را در اوایل قرن بیستم توصیف می‌کنند. «آن سبز انگستی» که اغلب به عنوان کتابی کلاسیک نام برده می‌شود، توسط نویسنده کانادایی ال.ام. مونتگومری (۱۹۴۲ - ۱۸۷۴) نگارش یافته است.

داستان‌هایی از اتفاقات روزانه

یکی از اولین کتاب‌هایی که به شیوه جدید نوشته شد و درباره ماجراهایی بود که برای کودکان واقعی اتفاق می‌افتاد، «خانه‌ای برای روزهای تعطیلی» بود که در سال ۱۸۳۹ توسط کاترین سینکلر به رشته تحریر درآمد.

ای. نیسبیت داستان‌هایی از ماجراهای روزانه نوشت که برای افراد خیالی اتفاق می‌افتاد. بهترین کتاب‌های واقع‌گرایانه او «بچه‌های راه‌آهن»، «کاوشران گنجینه»، «بهترین هدیه» و «نوکاوشران» نام دارند. این کتابها سرگرم‌کننده و هیجان‌آورند و ماجراها همه واقعی است.

بلافاصله بعد از جنگ جهانی اول (۱۹۱۸ - ۱۹۱۴) فرانسر هوجسن باریت بهترین کتابش «باغ اسرارآمیز» را نوشت. در این داستان «ماری» و «کولین» دو کودک ولگرد با هم دوست می‌شوند و در باغ اسرارآمیز به افراد سالم و شاد تبدیل می‌شوند. باغی که در کتاب توصیف شده، هر چند حقیقی است، اما در مواردی خیالی به نظر می‌رسد.

از میان نویسندگان خوب قرن بیستم می‌توان نوتل استار تغیل را نام برد که مطالبی برای کودکان به شکل پانومیم، رقص باله و نمایش سیرک نوشت.

«خانواده‌ای از آن سوی خیابان» نوشته اوگارنت شرح ماجراهایی است که برای رفتر و خانواده‌اش رخ می‌دهد.

هنور مارور نیز از نویسندگان اوایل قرن بیستم است که سرگذشت کودکان یک خانواده آمریکایی را در کتابی به نام «سفر دل‌انگیز» به رشته تحریر درآورده. شاید مشهورترین خانواده‌ای که در کتاب‌های قصه آمده، خانواده «والکر» و «بلکت» است که توسط آرتور رانام نوشته شده است. خواننده از اولین صفحات کتاب «زنان شکارچی و پرستوها»

درمی‌یابد که همراهان غربی دارد. این ماجرا شامل دوازده کتاب است و کودکان قدم به قدم با کتابها رشد می‌کنند و بزرگ می‌شوند. جان کاردام نویسنده کتاب «سرزمین توفانی»، تکامل خانواده‌ای را نشان می‌دهد و آلن گارنر سرگذشت چهار نسل را در کتابی به نام «سنگ صبور چهار نسل» به قلم می‌کشد. میلرد تاهور تصویری حقیقی از زندگی سیاهان امریکا را در کتابش به نام «ای آسمان، فریادرسی باید» و «باشد که حلقه سالم بماند» ترسیم می‌کند.

ویلیام ماین یکی دیگر از نویسندگانی بود که احساسات خانوادگی را برانگیخت. آوازه‌هایی که او تصنیف کرد، به طور دسته‌جمعی هر روز توسط دانش‌آموزان خوانده می‌شد. او کتابهای دیگری نیز نوشت. کتاب «ساختمان ماگتولیا» نوشته الیزابت استاکلی تصویری زنده از يك خانواده کارگر ارائه کرده است. جان‌راو تانسند هم در چندین کتاب زندگی خانوادگی را به شکل‌های مختلف توصیف کرده است. یکی از ویژگیهای این قبیل کتابها آن بود که قهرمان‌های آنها از افراد عادی بودند.

ادبیات کودک در استرالیا

در سال ۱۸۴۱ اولین کتاب کودک در استرالیا چاپ شد که «هدیه مادری به کودکانش» نام داشت و به احتمال زیاد توسط یک خانم انگلیسی نوشته شده است. بسیاری از نویسندگان انگلیسی‌زبان که هرگز استرالیا را ندیده‌اند، داستان‌هایی نوشته‌اند که در آنجا اتفاق افتاده است. اغلب نویسندگان مطالب اندکی درباره این کشور می‌دانستند و حوادث و جزئیات آن را از خود درمی‌آوردند. یکی از بهترین این داستانها «بچه‌های دنیگو» است که در سال ۱۸۹۲ توسط جی. مانویل فن چاپ شد.

احتمالاً اتل تورنر اولین نویسنده‌ای است که افسانه‌های جدید استرالیایی را به وجود آورده است. وی «هفت کودک استرالیایی» و «خانواده‌ای در میزال» را نوشت. در اواخر قرن نوزدهم ماری گمرانت بروس یک سری کتاب درباره «بیلابونگ» که به معنی رودخانه استرالیایی است، نوشت که اولین سری آن با نام «بانوی کوچک» در سال ۱۹۱۰ به چاپ رسید. اواخر سال ۱۸۹۰ و اوایل قرن بیستم کتابهایی نوشته شدند که هنوز هم به طور وسیعی توسط کودکان

استرالیایی و دیگر کودکان انگلیسی زبان خوانده می‌شوند. آنه از گون کتاب «شازده سیاه کوچولو» و کت لانگلو پارکر کتاب «افسانه‌های خیالی استرالیا» را نوشتند و برای کودکان این شانس را فراهم کردند تا آداب و رسوم عجیب قبیله‌ای را بشناسند.

«کیک سحرآمیز» نوشته نورمن لنیدلای افسانه کیکی سخنگوست که نمی‌خواهد خورده شود. □

داستانهایی از ادوار گذشته

بیشترین تعداد کتابهای کودکان را افسانه‌ها و داستانهای تشکیل می‌دهد که پر از خطر، هیجان، سختی و مشکلات است و معمولاً در زندگی عادی و برای مردم معمولی رخ نمی‌دهد. گاهی این ماجراها در سرزمینهای بسیار دور یا در زمانهای گذشته که آدمها با خطرات زیادی روبه‌رو بودند رخ می‌دهد؛ گاهی نیز حوادث عجیب و غریبی که در جهان امروزی اتفاق می‌افتد در کتابهای قصه جا باز می‌کند. اولین نویسنده‌ای که در عصر حاضر دریافت که کودکان و نوجوانان خواستار داستانهای ماجراجویی محض هستند اروم بالانتین بود. اولین تلاشهای او در کتابی به نام «سوداگران جوان خز» در سال ۱۸۵۵ به چاپ رسید. معروفترین کتاب این نویسنده «جزیره مرجانی» نام دارد. بعد از وی و.اچ. جی کینگستون با داستانهای ظهور کرد که پر از حوادث دریایی واقع‌گرایانه بود. و.جی. ای. هنتی و چند نویسنده دیگر نیز پا به عرصه گذاشتند. ماجراهای مطرح در این کتابها ماجراهای هیجان‌آور و رومانتیک است. گاهی حال و هوای سرزمین اسپانیا را دارد، گاهی در جنگلها و کوهستانهای سرزمینهای دست نیافتنی اتفاق می‌افتد. خطرات، واقعی و هولناکند. قهرمانان افرادی جوان نترس می‌باشند که جان خود را در راه میهن می‌گذارند. بعضی از بهترین کتابهای چاپ شده توسط روبرت استون سون نویسنده «جزیره گنج» و رابندر هاگارد نویسنده زمانهای «پادشاه معدنهای سالوس» و «آن کواترین» نوشته شده‌اند.

رودینارد کپلینگ نویسنده‌ای است که بیشتر برای بزرگسالان مطلب نوشته ولی نوشته‌های خوبی نیز برای نوجوانان دارد. «کتاب جنگل» زندگی پسر مغولی است که در میان چهاربایان وحشی زیسته است و «کیم» که تصاویر عجیبی از هندوستان ارائه می‌دهد، سرگذشت کودک یتیمی را بیان می‌کند که با شترش پیامهای سری را به افراد می‌رساند. شولوک هولمز قهرمان داستانهای «آرتور کانان دوئل» شاید شناخته‌ترین قهرمان قصه‌های جاسوسی باشد. جان بوخان یکی دیگر از نویسندگانی است که برای جوانان داستانهای ماجراجویی می‌نوشت. پرستر جان ماجرای پسرکی است در افریقا که با قاچاقچیان الماس همراه شده است. کتاب «سی‌ونه پله» داستان هیجان‌انگیزی از سازمان مخفی انگلستان است.

زمانهای تاریخی از داستانهای مورد علاقه نوجوانان است. روزماری ساتکلیف و رونالدولش دو تن از نویسندگان زمانهای تاریخی هستند. ناتالی بابیت و راشل فیلد نیز در داستانهایشان از تاریخ استفاده کرده‌اند. لئون گارفیلد برای تمام گروههای سنی داستانهای تاریخی نوشته است. بعضی از داستانهای او حاوی مطالب هیجان‌انگیزی است که در زمانهای قدیم رخ داده است. کتابهایی مانند «اسمیت» «روح آقای کوریت» و «جان دیاموند» به خواننده نشان می‌دهد که روزگار آن دوران چگونه بوده است. داستانهای علمی - تخیلی هواداران زیادی بین نوجوانان و بزرگسالان دارد. یورسولا - لو - گین یکی از نویسندگان علمی - تخیلی است. کتاب «سفری در زمان» نوشته الیسون اوتلی کتاب کلاسیکی به حساب می‌آید.

افسانه و قصه‌های جادویی

بیشتر کتابهای افسانه‌ای مخصوص کودکان و نوجوانان نوشته شده است ولی بزرگسالان نیز شخصیتهایی مانند «پتر رایبت» و «وینی، خرس خواب‌آلود» را به خاطر دارند. یکی از کتابهایی که اغلب در خاطرها می‌ماند داستانی به نام «چگونه لئوپارد خالدار شد» و «بچه‌فیل» نوشته رودینارد کپلینگ است که برای دختر کوچکش نوشته بود و نخستین بار در نشریه سنت نیکولاس چاپ شد.

افسانه «پتر رایبت» نخست برای سرگرم کردن پسر بچه‌ای نوشته شد. بیتی ریگس پوتر آن را به صورت نامه‌ای نوشت که تصاویر سرگرم‌کننده‌ای داشت. بعدها نویسنده آن را به صورت کتابی درآورد و مدتها بعد شخصیتهای مشهوری مانند جیما پادلادک و اسکول ناتکین متولد شدند. کنت گراهام کتابهای زیادی نوشته است، او تقریباً تمام عمر خود را در بانکداری گذراند، ولی از میان کتابهایی که برای کودکان و نوجوانان نوشته شده تعداد بسیار کمی مانند کتاب «یادی در پنبهزار» شهرت یافته است. این کتاب هم عشقی است، هم ماجراجویی و سرگرم‌کننده، و هم نثری شاعرانه دارد. محیط کوچک ساحل رودخانه چنان زیبا توصیف شده است که خواننده هرگز «موش آبی لاف‌زن» یا قورباغه دوست داشتنی و بی‌خیال را که باعث آن همه مشکلات و گرفتاری می‌شود، فراموش نمی‌کند. کنت گراهام فانتزی‌هایی نیز نوشته است که قصه «اژدهای تنبل» از همه آنها بهتر است.

یکی دیگر از شخصیتهای خیالی «پترپین» است. نمایشنامه «پترپین» نوشته جی. ام. باری نخست در سال ۱۹۰۴ به صحنه آمد، به استثنای دوران جنگ تاکنون در مراسم عید کریسمس در لندن اجرا شده است. این نمایشنامه به صورت داستان هم درآمده است. بیش از هشتاد سال است که کودکان از خواندن نبردهای «وندی» «جان و میکائل» به همراهی «پترپین» لذت می‌برند و از ماجراهایی که در امریکا اتفاق می‌افتد و از نبردشان با «کاپیتان هوک و دزدان دریایی» خسته شده‌اند.

کتابهای کودکان هم‌اکنون به عنوان يك نوع سرگرمی و نوعی آموزش مورد پذیرش عموم قرار گرفته است.

سحر و جادو در بعضی از کتابهای «نسیبت» هم وارد شده است. بعضی از کودکان به نیروی جادو دست یازیده‌اند «هما و فرش سلیمان» داستان کودکانی است که فرش جادویی می‌خرند و در طول سفر با هما پرندۀ جادویی آشنا می‌شوند. هیلدا لویز نیز يك سفرنامهٔ سحرآمیز به نام «کشتی در حال حرکت» نوشته است. کتاب، سرگذشت بچه‌هایی است، با يك قایق اسباب‌بازی که بزرگ می‌شود، سفر می‌کنند. در چهار کتاب پی. ال. تراورس افسانه‌های خیالی جدید و جالبی وجود دارد. کتاب او «ماری پوپین» نام دارد. «ماری پوپین» همراه با باد غرب می‌آید تا از کودکان خانواده‌ای حمایت کند و دوباره يك سال بعد هنگامی که باد تغییر جهت می‌دهد برمی‌گردد. وی قدرت خارق‌العاده‌ای دارد. پاتریسیالیچ نویسندهٔ ایرلندی افسانه‌های کشور ایرلند را جمع‌آوری کرده است. «درازگوش چمن‌زن» یکی از افسانه‌های اوست که در آن وقایع زندگی روزمره با سحر و جادو مخلوط شده است. یکی از شخصیت‌های عجیب دیگر «دکتر دولتیل» است. هوگ نوتفینگ نویسندهٔ کتابهای دکتر دولتیل، زندگی دکترى را به رشته تحریر آورده که علاقهٔ زیادی به حیوانات خانگی دارد و تمام درآمد خود را صرف نگهداری آنها می‌کند. دکتر آنها را با خود به مسافرت می‌برد. همسفران دکتر عبارتند از اردکی به نام دب - دب، پولینسیای طوطی، و پاشمیولیا که دو سر دارد و ضمن حرف زدن می‌تواند غذا هم بخورد. این حیوانات همانند «تود» و «مول» و «پتر رابیت» بین کودکان، شخصیت‌های شناخته‌شده‌ای هستند. کتابهای مشهور «کریستوفر رابین» هم توسط ا. امیلن برای فرزندش کریستوفر رابین نوشته شده است. تقریباً اکثر خوانندگان انگلیسی زبان با «وینی» خرسی که علاقهٔ زیادی به عسل دارد، با ایور، کانگا، بیر، جف و پیگلک شخصیت‌های کتابهای کریستوفر رابین آشنایی دارند. هنگامی که کریستوفر رابین بزرگ شد، پدرش میلن کتابهای زیادی برای کودکان نوشت.

سی. اس. لوئیز يك سری کتاب هفت جلدی دربارهٔ سرزمین افسانه‌ای «نارنیا» نوشته است که قصه‌های هیجان‌انگیز و جالبی دارد. این داستانها با قصه‌های «آدم کوچولوها» و «پادشاه زنگها» نوشتهٔ جی. آر. آر. تولکین برابری می‌کند و خواننده را سخت به هیجان می‌آورد. «گمشده‌ها» نوشتهٔ ماری نورتون، داستان گیره‌های سر گمشده‌ای است. کتابهای آلیسون یوتلی دربارهٔ خوکى به نام سام و خرگوش کوچک خاکستری رنگی است که مناسب خردسالان زیر دبستان است. بعضی از داستانهای خیالی و هیجان‌انگیز کودکان و نوجوانان توسط آن گارنو نوشته شده‌است. «سنگ جادویی بریزینگام» حوادث عجیب و غریبی را پشت سر می‌گذارد و با قدرت خارق‌العاده‌ای زندگی روزمره را لمس می‌کند. «پسر خدا» شامل افسانه‌های خیلی ترسناکی است. سوزان کویر در کتاب «تاریکی برمی‌خیزد» و چند کتاب دیگر،

افسانه‌های شورانگیزی خلق می‌کند. قهرمان پنج تا از کتابهای او مردی به نام عمو مری است. ماجراهایی که در سرزمین خیالی «یورسولوگین» اتفاق می‌افتد، جایی که شاهین شکاری جادوگری یاد می‌گیرد، زاویهٔ تازه‌ای از افسانه را به خوانندگان نشان می‌دهد.